

## Religioznost, sujeverje i lokus kontrole

---

Cilj istraživanja bio je da se utvrdi postoji li korelacija između religioznosti i sujeverja, kao i da se ispita veza ova dva verovanja sa lokusom kontrole. Takođe, s obzirom na klasifikaciju sujeverja na pozitivno sujeverje (koje se odnosi na ponašanja koja dovode do pozitivnih posledica), negativno sujeverje (koje odlikuju situacije koje donose nesreću) i proricanje budućnosti (odnosno radnje za koje se veruje da mogu da pokažu buduće događaje), sporedni cilj je bio da se ispita kako različite vrste sujeverja koreliraju sa religioznošću, i utvrdi postoje li razlike po polu po pitanju sve tri pojave. Uzorak su činili učenici trećeg razreda gimnazije. Zadatak ispitanika je bio da popune upitnik koji se sastojao iz tri skale procene koje su merile sujeverje, lokus kontrole i religioznost. Rezultati ukazuju na značajnu pozitivnu korelaciju između sujeverja i lokusa kontrole ( $r = 0.572$ ,  $n = 154$ ,  $p < 0.01$ ), sujeverja i religioznosti ( $r = 0.430$ ,  $n = 154$ ,  $p < 0.01$ ) i lokusa kontrole i religioznosti ( $r = 0.263$ ,  $n = 154$ ,  $p < 0.01$ ). Sve tri vrste sujeverja značajno pozitivno koreliraju sa religioznošću – pozitivno i negativno sujeverje u približno istoj meri, dok proricanje budućnosti nešto manje. Dalje, dobijeno je da su žene bitno sujevernije od muškaraca. Faktorskom analizom utvrđeno je da se u okviru skale religioznosti mogu razlikovati dva faktora: intrinzička i ekstrinzička religioznost, od kojih intrinzička u većoj meri korelira sa sujeverjem.

---

### Uvod

#### Sujeverje

Od crne mačke koja prelazi put, preko deteline sa četiri lista pa sve do horoskopa, skoro svako od nas je upoznat sa nekom formom sujeverja.

Šta je to sujeverje? Reč sujeverje ima poreklo u različitim jezicima (staroslovenski: vsue – uzalud i verje – verovanje, latinski: supersisto – biti u strahu od božanstva, boga). Veliki je broj psihologa koji su pokušali da definišu sujeverje (npr. Beck i Miller 2001, Jahoda 1969, MacDonald 1995, Peterson 1978, Tobacyk i Milford 1983; prema Stanke 2004). Gustav Jahoda u knjizi „Psihologija sujeverja“ navodi da postoji nekoliko definicija sujeverja. Jedna od njih je i da je „sujeverje iracionalno ili

---

*Jelisaveta Belić (1991),  
Beograd, Bulevar  
kralja Aleksandra 217,  
učenica 3. razreda  
Treće beogradske  
gimnazije*

*MENTOR:  
Marko Vladislavljević,  
Ekonomski fakultet u  
Beogradu*

neosnovano verovanje uopšte“. Sa druge strane, sujeverje se nekada definiše i kao „neopravdano strahopoštovanje ili strah od nečega nepoznatog, misterioznog ili imaginarnog: načelo, navika zasnovana na strahu ili neznanju“ (Jahoda 1969, prema Vladisavljević *et al.* 2007) .

Sujeverje se može definisati i kao stav jer poseduje sve tri komponente stava, kognitivnu, afektivnu i konativnu. Kognitivna komponenta čini razumevanje, predviđanje posledica i osmišljavanje ponašanja u skladu sa njima. Afektivna komponenta predstavlja emocije prema predmetima sujeverja, dok konativnu čine rituali, radnje koje osoba preduzima kako bi se zaštitila od potencijalno opasnih događaja ili kako bi ostvarila nešto što želi (Saenko 2005, prema Vladisavljević *et al.* 2007).

Sujeverje odlikuje iracionalna uzročno-posledična veza objekta sujeverja (npr. detelina sa četiri lista, crna mačka itd.) sa određenim iskustvom i njegovom posledicom. Na taj način tačno su određene osobine objekta sujeverja kao i ponašanje koje se treba preduzeti (Vladisavljević *et al.* 2007).

Kako je teško precizno odrediti pojam sujeverja, autori koji su se bavili temom sujeverja težili su da ga preciznije odrede navodeći različite vrste sujeverja. Pa tako, Petersonova (Peterson 1978, prema Vladisavljević *et al.* 2007) navodi sledeće vrste sujeverja:

- nespecifične loše posledice (crna mačka koja prelazi put, prolaženje ispod merdevina, razbijanje ogledala itd.)
- nespecifične dobre posledice (detelina sa četiri lista, vezivanje crvenog konca itd.)
- zaštitnički rituali (kucanje u drvo, stavljanje knjige ispod jastuka pred ispit itd.)
- specifične posledice („ako te zasvrbi dlan dobićeš pare“)

U istraživanju sprovedenom na Filozofskom fakultetu u Beogradu (Žeželj *et al.* 2009), koje je za cilj imalo konstrukciju skale sujeverja, faktorskom analizom velikog broja stavki (skala Likertovog tipa), dobijen je novi uvid u način na koji osobe posmatraju sujeverne situacije. Najpre, dobijen je jedan snažan faktor sujeverja, što znači da ljudi bez obzira na objekat ili oblik sujeverja, reaguju na jedan isti način: ili su sujeverni ili nisu sujeverni. Takođe, dobijena su tri faktora drugog reda koji ukazuju na to da ipak postoje razlike u reagovanju ljudi u situacijama koje se odnose na tri kategorije sujeverja:

1. pozitivno sujeverje, koje se odnosi na ponašanja koja dovode do pozitivnih posledica (npr. nalaženje deteline sa četiri lista, vezivanje crvenog konca oko ruke itd.)
2. negativno sujeverje, koje odlikuju situacije koje donose nesreću (npr. crna mačka koja prelazi put, prolaženje ispod merdevina itd.)
3. proricanje budućnosti, odnosno radnje za koje se veruje da mogu da pokažu buduće događaje

Na osnovu rezultata istog istraživanja (Žeželj *et al.* 2009) ta tri faktora međusobno visoko koreliraju i predstavljaju podfakore opštijeg faktora sklonosti sujeverju, tj. da se ta opšta sklonost sujeverju može razložiti na tri aspekta.

Stanke (2004) navodi veliki broj istraživanja iz oblasti verovanja u sujeverja. Najpre, postoje rezultati koji ukazuju na veći stepen sujeverja kod devojaka (npr. Vladislavljević *et al.* 2007). Sa druge strane, u korelaciji sa sujeverjem su i: ekonomsko-socijalni status i opšta kognitivna sposobnost (Musch i Ehrenberg 2002), koji negativno koreliraju sa sujeverjem, kao i emocionalna neprilagođenost i tendencija ka iracionalnim verovanjima (Tobacyk i Milford 1983) koje su u pozitivnoj korelaciji sa sujeverjem. Takođe, manji broj istraživača otkrio je pozitivnu vezu sujeverja sa osećajem nemogućnosti kontrolisanja života (Edis 2000, Hughes 2002, Irwin 1994; prema Stanke 2004).

## Religioznost

Reč religija potiče iz latinskog jezika i znači pobožnost, odanost bogu ili bogovima kao natprirodnim, večnim i svemogućim bićima. Kao i sve ideologije, i religijske ideologije su sistemi postavki, stavova i vrednosti kao i kompleksi ponašanja, u slučaju religije, vezani dubokom uverenosti u postojanje tih natprirodnih bića. Tri najproširenije i najprihvaćenije religije u savremenom društvu su hrišćanstvo, budizam i islam (Rot 2006).

Religijsko-crkvena uverenja i verovanja poseduju kognitivnu, afektivnu i konativnu komponentu, kao i sujeverje. Bitno je istaći da kognitivna komponenta pre svega obuhvata opšta uverenja, karakteristična za sve religije, o postojanju svemoćnih, natprirodnih bića sa velikim moćima koja su stvorila sve što postoji i koja su uzrok svega što se zbiva (Rot 2006).

Kada je religioznost u pitanju, otkrivena je pozitivna korelacija sa verovanjem u sujeverja i verovanjem u paranormalne pojave u mnogim studijama (Beck i Miller 2001, MacDonald 1995, Orenstein 2002, Tobackyk i Milford 1983; prema Stanke 2004). MacDonald dobija rezultate koji ukazuju na pozitivnu korelaciju religioznosti sa verovanjem u natprirodno (npr. telepatiju), ali i negativnu korelaciju sa verovanjem u vidovitost. Orenstein pak ne dobija korelaciju religioznosti i verovanja u natprirodno (Stanke 2004).

## Lokus kontrole

Lokus kontrole predstavlja način na koji osoba objašnjava uzrok onoga što se u njenom životu dešava, odnosno da li osoba smatra da poseduje kontrolu nad njoj važnim situacijama ili smatra da su one van njene kontrole. Ukoliko osoba ima tendenciju da nakon određenog

dogadaja koji joj se dogodio rezultat istog smatra nezavisnim od svog ponašanja, onda se kaže da osoba ima izražen spoljašnji lokus kontrole. S druge strane, ako osoba češće vidi povezanost sopstvenih akcija sa posledicama određenih događaja, onda je u pitanju unutrašnji lokus kontrole. Drugim rečima, ukoliko osoba veruje da njeno delovanje ima uticaja na dešavanja u životu, onda poseduje unutrašnji lokus kontrole, a ukoliko smatra da će se stvari dešavati nezavisno od njenog truda, rada ili bilo kog drugog delovanja, nezavisno od nje već od nekog/nečeg drugog u pitanju je spoljašnji lokus kontrole.

Istraživanja su pokazala pozitivnu vezu spoljašnjeg lokusa kontrole sa verovanjem u paranormalno, natprirodno i u sujeverje (Belter i Brinkmann 1981, Irwin 1994, Groth-Marnat i Pegden 1998, Peterson 1978, Randall i Desrosiers 1980, Scheidt 1973; prema Stanke 2004).

## Religioznost i sujeverje

I religioznost i sujeverje oslanjaju se na verovanje da neko drugi (bog) ili nešto drugo (nepoznata, imaginarna sila) odlučuje o sudbini. Ovakav sistem uverenja sugerise da bi u osnovi obe pojave mogao da se nalazi spoljašnji lokus kontrole. Postoje brojna istraživanja koja ukazuju na postojanje značajne korelacije između sujeverja i spoljašnjeg lokusa kontrole, kao i između spoljašnjeg lokusa kontrole i religioznosti (Belter i Brinkmann 1981, Irwin 1994, Groth-Marnat i Pegden 1998, Peterson 1978, Randall i Desrosiers 1980, Scheidt 1973, Edis 2000, Hughes 2002, Irwin 1994; prema Stanke 2004).

Iako je u osnovi i religioznosti i sujeverja možda isti fenomen (lokus kontrole), sujeverje i religioznost bi trebalo da budu antagonističke, nespojive pojave. Naime, osnov monoteističkih religijskih ideologija predstavlja verovanje u samo jednog boga kao svemogućeg, natprirodnog bića sa velikim moćima koji je stvorio sve što postoji i koji je uzročnik svega što se zbiva (Rot 2006). Samim tim smatra se potpuno neprihvatljivim verovanje u postojanje bilo kakvih imaginarnih, misterioznih pojava koje odlučuju o sudbini jer se bog smatra odgovoran za nju.

Nekoliko različitih autora se bavilo istraživanjem sujeverja i religioznosti. Stanke (2004) je izvršila istraživanje u kojem je ispitivala međusobnu povezanost između religioznosti, sujeverja i lokusa kontrole pod pretpostavkama da će stepen sujeverja pozitivno korelirati i sa stepenom religioznosti kao i sa spoljnim lokusom kontrole. S obzirom na većinu prethodnih istraživanja koja su se bavila pitanjem povezanosti religioznosti i sujeverja (Beck i Miller 2001, MacDonald 1995, Orenstein 2002, Tobacyk i Milford 1983; prema Stanke 2004), u kojima je dobijena pozitivna korelacija između sujeverja i religioznosti, neobično je da te pretpostavke nisu potvrđene (Stanke 2004).

Kontradikcije u rezultatima istraživanja povezanosti sujeverja i religioznosti mogu poticati od razlika u instrumentima za merenje sujeverja i religioznosti. Mnoga od prethodnih istraživanja, uključujući i istraživanje Stanke (2004) nisu koristila skalu za merenje sujeverja sa proverenim metrijskim karakteristikama, kao ni klasifikaciju sujeverja na tri podfaktora (Žeželj *et al.* 2009).

## Cilj

Cilj ovog istraživanja stoga bio je ispitati da li religioznost i sujeverje međusobno koreliraju, kao i koji je odnos svakog od tri faktora sujeverja (Žeželj *et al.* 2009) sa religioznošću. U ovom istraživanju, za razliku od prethodnih, korišćena je skala dobijena u istraživanju Žeželjeve i saradnika koja ima dobre metrijske karakteristike i proverenu faktorsku strukturu (Žeželj *et al.* 2009). Dodatno, kako su i religioznost i sujeverje kulturalno specifični fenomeni, interesantno je ispitati odnos ova dva fenomena u srpskoj populaciji.

Takođe, kako su i sujeverje i religioznost u bliskoj vezi sa lokusom kontrole cilj je bio i otkriti u kojoj meri je lokus kontrole povezan sa sujeverjem i sa religioznošću.

Sporedni cilj istraživanja bio je otkriti da li postoji razlika među polovima na skalama religioznosti, sujeverja i lokusa kontrole.

## Metod

**Uzorak** je bio prigodan, a činilo ga je 156 učenika i učenica Treće beogradske gimnazije od kojih je 49 ispitanika muškog pola, a 107 ispitanika ženskog pola.

**Instrumenti.** Skala za procenu sujeverja konstruisana je u istraživanju od strane Žeželjeve i saradnika (Žeželj *et al.* 2009). Za procenu religioznosti korišćena je Strehhornova skala religioznosti (Strayhorn 1990), prevedena na srpski jezik za potrebe ovog istraživanja. Instrument za procenu izraženosti lokusa kontrole deo je instrumenta za procenu self koncepta (Opačić 1995). Sve skale su Likertovog tipa.

**Postupak.** Ispitanici su popunjavali upitnike za vreme redovne nastave u školi. Nakon deljenja upitnika ispitanici su ohrabreni da iskreno odgovaraju na pitanja informacijom da je istraživanje anonimno. Od ispitanika je traženo da izraze stepen slaganja sa tvrdnjama zaokruživanjem brojeva od 1 do 5 (1 za „nikako se ne slažem“, 5 za „u potpunosti se slažem“).

### Varijable

Pol – kategorička varijabla (muški i ženski)

Sujeverje – numerička varijabla operacionalizovana kao skor ispitanika na skali Sujeverje (Žeželj *et al.* 2009). Korišćena je verzija od 20 stavki, a ispitanici su odgovarali koristeći petostepenu skalu Likertovog tipa.

Lokus kontrole – numerička varijabla operacionalizovana kao skor ispitanika na skali lokus kontrole, sa instrumenta self koncept (Opačić 1995). Skala se sastoji od 10 tvrdnji, a ispitanici su odgovarali koristeći petostepenu skalu Likertovog tipa.

Religioznost – numerička varijabla operacionalizovana kao skor ispitanika na skali religioznosti (Strayhorn 1990). Skala se sastoji od 11 tvrdnji, od kojih se na jednu tvrdnju odgovaralo trostepenom skalom Likertovog tipa, na jednu se odgovaralo četvorostepenom, a na ostalih 9 tvrdnji petostepenom skalom Likertovog tipa.

## Rezultati

Rezultati ukazuju na to da postoji snažna povezanost između sujeverja i lokusa kontrole ( $r = 0.572$ ,  $n = 154$ ,  $p < 0.01$ ), sujeverja i religioznosti ( $r = 0.430$ ,  $n = 154$ ,  $p < 0.01$ ) i lokusa kontrole i religioznosti ( $r = 0.263$ ,  $n = 154$ ,  $p < 0.01$ ).

Sva pitanja sa skale sujeverja podeljena su u tri grupe po klasifikaciji zasnovanoj na faktorskoj strukturi skale dobijenoj u istraživanju Žeželje i saradnika (2009): sujeverje koje štiti od loših posledica, sujeverje koje dovodi do dobrih posledica i rituali proricanja budućnosti. Zatim je ispitana korelacija svakog od tri podfaktora sujeverja sa religioznošću (Pozitivne posledice:  $r = 0.409$ ,  $n = 156$ ,  $p < 0.01$ , Negativne posledice  $r = 0.404$ ,  $n = 156$ ,  $p < 0.01$ ; Proricanje budućnosti:  $r = 0.249$ ,  $n = 156$ ,  $p < 0.01$ ).

Nije dobijena značajna razlika između polova po pitanju religioznosti ( $t = 0.633$ ,  $df = 154$ ,  $p = 0.528$ ) i lokusa kontrole ( $t = -0.798$ ,  $df = 154$ ,  $p = 0.426$ ). Međutim, postoji statistički značajna razlika između polova kada je u pitanju sujeverje ( $t = -4.281$ ,  $df = 154$ ,  $p = .000$ ).

Faktorskom analizom uz varimax rotaciju, stavke sa skale religioznosti su se grupisale u dva podfaktora. Ova dva faktora objašnjavaju ukupno 63% varijanse svih stavki. Podfaktori su imenovani prema klasifikaciji religioznosti G. Olporta (Allport 1950, prema Swatos 1998): intrinzička i ekstrinzička religioznost. Prvi podfaktor, intrinzička religioznost, se odnosi na unutrašnju veru u boga, lično uverenje pojedinca, bez obzira na to da li on ili ona praktikuje ili ne religijske običaje i norme. Drugi faktor, ekstrinzička religioznost se odnosi na praktikovanje religije i religijskih običaja i normi (npr. donacije crkvi, čitanje verske literature, posećivanje crkve).

Tabela 1. Faktorska struktura skale religioznosti

| Stavke sa skale religioznosti  | Faktor                          |                                  |
|--|---------------------------------|----------------------------------|
|  | 1<br>(intrinzička religioznost) | 2<br>(ekstrinzička religioznost) |
| Kako biste opisali vaš odnos sa Bogom?   | 0.838                           |                                  |
| Koliki ste vernik?   | 0.833                           |                                  |
| Koliko se često, prosečno, nasamo molite Bogu?   | 0.809                           |                                  |
| Koliko često doživljavate ili osećate da Bog odobrava neko vaše dobro delo?  | 0.790                           |                                  |
| Kada ste u iskušenju da učinite nesto loše, koliko često tražite od Boga snagu da postupite ispravno?  | 0.738                           | 0.357                            |
| Kada treba da donesete neke odluke u svakidašnjem životu, koliko često se pitate šta bi Bog hteo da učinite ili koliko često tražite od Boga pomoć u donošenju odluke? | 0.726                           | 0.373                            |
| Koliko često osećate da Bog ne odobrava neko vaše loše delo?   | 0.655                           | 0.324                            |
| U proseku, koliko ste puta prisustvovali službi Božijoj (npr. nedeljom ujutru, uveče i/ili nekih drugih dana) tokom prošle godine?                                     |                                 | 0.802                            |
| Koliko često nasamo proučavate Bibliju ili drugu versku literaturu?  |                                 | 0.741                            |
| Koliko od vašeg prihoda dajete godišnje crkvi ili verskim organizacijama?  | 0.412                           | 0.666                            |
| Koliko često pomažete crkvi ili drugim verskim organizacijama prilikom službe božije, izvođenja projekata kojima rukovodi crkva ili u drugim crkvenim aktivnostima?    |                                 | 0.645                            |

Na osnovu faktorske strukture skale religioznosti, moguće je bilo izvršiti ispitivanje povezanosti između ove dve vrste religioznosti i sujeverja. Statistički značajna korelacija dobijena je i između oba faktora religioznosti (intrinzičke i ekstrinzičke) i sujeverja (Intrinzička religioznost:  $r = 0.425$ ,  $n = 156$ ,  $p < 0.01$ ; Ekstrinzička religioznost:  $r = 0.326$ ,  $n = 156$ ,  $p < 0.01$ ).

## Diskusija

Najsnažnija povezanost dobijena je između sujeverja i lokusa kontrole, što je i bilo očekivano. Osoba koja ima izražen spoljašnji lokus kontrole (tj. koja veruje da sva kontrola događaja pripada nekom drugom

spoljnom faktoru) imaće potrebu da se zaštiti od tog faktora ili izvuče korist iz njega, pa pokazuje izraženiju tendenciju ka sujeverju (primer: neće prolaziti ispod merdevina, vezivaće crveni končić za ruku itd.). Dobijeni rezultat je u skladu sa većinom prethodno sprovedenih istraživanja (Belter i Brinkmann 1981, Irwin 1994, Groth-Marnat i Pegden 1998, Peterson 1978, Randall i Desrosiers 1980, Scheidt 1973; prema Stanke 2004).

Neki od rezultata dosadašnjih istraživanja sugerisali su da postoji, a drugi da ne postoji veza između religioznosti i sujeverja. U ovom istraživanju dobijen je rezultat koji govori u prilog vezi između sujeverja i religioznosti. Ovaj rezultat je zanimljiv s obzirom na njegovu suprotnost sa zvaničnim stavom crkve da istinska vera ne toleriše nikakve oblike magije, gatanja i sujeverja.

Statistički značajna, ali najslabija od ove tri korelacije je pozitivna korelacija religioznosti i lokusa kontrole. Ako se prihvati da osnovu religije postavlja nebesko, božansko biće „koje je stvorilo sve što postoji i koje je uzročnik svega što se zbiva“ (Swatos 1997) neobično je što stepen korelacije nije veći. Ukoliko se božanskom biću pripisuje kontrola svega što se zbiva bilo bi opravdano pretpostaviti da će se javiti izražen spoljašnji lokus kontrole, odnosno osećanje da kontrola dolazi spolja.

Zanimljiv podatak je da je korelacija između religioznosti i sujeverja veća od korelacije religioznosti i lokusa kontrole. Takav podatak bi mogao ukazivati na to da su religioznost i sujeverje psihološki sličnije pojave nego što su to religioznost i lokus kontrole. Jedno od objašnjenja za ovaj rezultat je da postoji još neki psihološki konstrukt osim lokusa kontrole koja spaja sujeverje i religioznost, odnosno koji čini da sujeverje i religioznost koreliraju zajedno.

Prva dva faktora sujeverja, „pozitivne posledice“ (npr. detelina sa četiri lista) i „negativne posledice“ (npr. crna mačka), veoma slično koreliraju sa religioznošću dok treći faktor, „proricanje budućnosti“ u nešto slabijoj meri korelira sa religioznošću (korelacija prva dva faktora sa religioznošću se kreće oko 0.4, dok je korelacija sa trećim faktorom 0.25). Takav podatak nije u skladu sa istraživanjem Mekdonalda (MacDonald 1995, prema Stanke 2004) koje ukazuje na pozitivnu korelaciju religioznosti sa verovanjem u natprirodno, recimo telepatiju, ali i negativnu korelaciju sa verovanjem u vidovitost. Jedna od mogućih interpretacija zašto verovanje u proricanje budućnosti od sva tri faktora najslabije korelira sa religioznošću jeste da su upravo oblici sujeverja koji spadaju u taj korpus na neki način institucionalizovani i jasno drugačiji od bilo kakvih religijskih običaja i tradicije. S druge strane, oblici sujeverja koji spadaju u prva dva faktora lako se mogu pomešati sa tradicijom (koju religija prihvata), upravo zbog njihove sličnosti.



Razlike između polova po pitanju religioznosti i lokusa kontrole nema, dok su razlike u sujeverju značajne. Žene su statistički značajno sujevernije od muškaraca. To je u skladu sa rezultatima istraživanja koje je sproveo Zapf (Zapf 1945, prema Stanke 2004), ali nije u skladu sa podacima do kojih dolazi Stanke (2004). Jedno od mogućih objašnjenja zbog čega podaci ukazuju na to da su žene sujevernije jesu ostaci društvenog položaja žena u ne tako davnoj prošlosti, patrijarhalnoj sredini, kada na ženama nije bilo toliko mogućnosti za odlučivanje, odnosno o većini njihovih aktivnosti u životu odlučivali su muškarac ili sredina. U skladu sa tim, pomalo je neobično odsustvo razlika kada je u pitanju lokus kontrole, dok su one prisutne kada je u pitanju sujeverje. Razlika po pitanju polova na planu sujeverja dobijena je i u istraživanju Vladislavljević i saradnika (2007) koju su oni interpretirali na sledeći način: “Jedno od mogućih obrazloženja bi moglo da bude da muškarci teže priznaju da su skloni sujeverju, zbog većeg uticaja socijalnog pritiska na njih u našoj kulturi. Taj pritisak odnosi se na očekivanja koja se vezuju za mušku rodnu ulogu u našem društvu.”

Faktorskom analizom skale religioznosti izdvajaju se dva podfaktora. Dobijena faktorska struktura odgovara klasifikaciji religioznosti dobijenoj u istraživanjima G. Allporta (Allport 1950, prema Swatos 1998) na intrinzičku i ekstrinzičku religioznost. Intrinzičku religioznost odlikuje samo verovanje u boga, dok ekstrinzička podrazumeva praktikovanje religije kroz crkvene rituale vezane za crkvu u njoj ili van nje. Rezultati ukazuju na viši stepen korelacije intrinzičke religioznosti sa sujeverjem od stepena korelacije ekstrinzičke religioznosti i sujeverja, što je očekivano s obzirom na to da što je osoba religioznija u većoj meri poštuje „pravila“ koja njihova religija nalaže, pa je stoga u manjoj meri izložena sujevnom ponašanju. Ova dva dobijena podfaktora otvaraju prostor daljim istraživanjima u kojima bi bilo zanimljivo ispitati kako različiti oblici religioznosti zasebno koreliraju sa nekim drugim pojavama.

## Zaključak

Dobijeni rezultati ukazuju na značajnu povezanost sujeverja i religioznosti. U tom smislu, dobijen je novi argument u prilog tvrdnji da su ova dva tipa uverenja povezani. Ovo istraživanje je značajno jer je verovanje u sujeverje operacionalizovano sa instrumentom koji ima proverene metrijske karakteristike (Žeželj *et al.* 2009), što doprinosi težini argumenta. Dodatno, s obzirom na kulturalnu specifičnost oba fenomena, pokazano je da su ova dva tipa verovanja u vezi. Dalje, pokazano je i da postoji značajna povezanost i jedne i druge pojave sa lokusom kontrole. Viši nivo korelacije religioznosti i sujeverja od korelacije religioznosti i lokusa kontrole navodi na pretpostavku o postojanju nekih drugih bitnih

zajedničkih karakteristika koje čine religioznost i sujeverje povezanim pojavama, što može biti predmet nekih narednih istraživanja. Potvrđeno je da sve tri vrste sujeverja značajno koreliraju sa religioznošću, ali u različitoj meri. S jedne strane sujeverje koje odlikuju pozitivne posledice i sujeverje koje odlikuju negativne posledice koreliraju u približno istoj meri, dok verovanje u predviđanje budućnosti kao treći podfaktor sujeverja korelira pozitivno, ali u manjoj meri. Razlike u polu su značajne samo po pitanju sujeverja, pri čemu su ženske osobe bitno sujevernije od muških. Urađena je i faktorska analiza skale religioznosti kojom su izdvojena dva podfaktora, intrinzička i ekstrinzička religioznost. Oba podfaktora značajno koreliraju sa sujeverjem, iako ekstrinzička u nešto manjoj meri. U daljim istraživanjima bilo bi zanimljivo ispitati, sem lokusa kontrole, koje su to zajedničke pojave za religioznost i sujeverje, kao i otkriti kako različite vrste sujeverja, s jedne strane, i religioznosti, sa druge, koreliraju sa tim neotkrivenim zajedničkim pojavama.

**Zahvalnost.** Velika zahvalnost Marku Vladisavljeviću na nepre-sušnom strpljenju, podršci, idejama i smernicama u radu.

---

## Literatura

- Musch J., Ehrenberg K. 2002. Probability misjudgement, cognitive ability, and belief in the paranormal. *British Journal of Psychology*, **93**: 169.
- Opačić G. 1995. *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Rot N. 2006. *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Stanke A. 2004. Religiosity, Locus of Control, and Superstitious Belief. *UW-L Journal of Undergraduate Research*, VII. Preuzeto sa: <http://www.uwlax.edu/urc/jur-online/PDF/2004/stanke.pdf>
- Strayhorn J. M., Weidman C. S., Larson D. 1990. A Measure of Religiousness, and Its Relation to Parent and Child Mental Health Variables. *Journal of Community Psychology*, **18**: 43.
- Swatos W. H. (ed.) 1998. *Encyclopedia of Religion and Society*. Walnut Creek: AltaMira Press
- Tobacyk J., Milford G. 1983. Belief in paranormal phenomena: Assessment instrument development and implications for personality functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, **44**: 1029.
- Vladisavljević M., Milovanović B., Radivojević B., Kutlača M., Pavlović M. 2007. Konstrukcija skale za procenu sklonosti ka sujeverju, ispitni rad, Filozofski fakultet u Beogradu, Čika Ljubina 18-20, Beograd
- Žeželj I., Pavlović M., Vladisavljević M., Radivojević B. 2009. Construction and behavioral validation of superstition scale. *Psihologija*, **2** (2): 141.

## Religiosity, Superstition and the Locus of Control

The aim of this study was to discover whether there is correlation between Religiosity and Superstition, and to link these two systems of beliefs with the Locus of Control. The second goal of this study was to examine how three factors of Superstition correlate with Religiosity. The three factors were (Žeželj *et al.* 2009): Positive Superstition (which refers to behaviors that lead to positive result), Negative Superstition (which are characterized by situations that bring disaster) and Prediction of the Future (actions that are believed to be able to show future events). A side goal of this study was to determine whether there are differences by gender in terms of all three phenomena. The participants in this study were 156 third-grade students of the Third Belgrade grammar school. Superstition was assessed with a scale constructed in the research by Žeželj and associates (Žeželj *et al.*, 2009). For the assessment of Religiosity the Strayhorn Scale of Religiousness (Strayhorn 1990) was used. The instrument for assessing the prominence of the Locus of Control is part of the instrument for self concept assessment (Opačić 1995). The respondents filled out questionnaires during regular classes in school. Results indicate a positive correlation between Superstition and Locus of Control ( $r = 0.572$ ), Superstition and Religiosity ( $r = 0.430$ ) and Locus of Control and Religiosity ( $r = 0.263$ ). The higher correlation between Religiosity and Superstition than the one between Religiosity and Locus of Control may be interpreted as the existence of some other important common characteristics that make religiosity and superstition related phenomena, which may be the subject of some future research. All three sub-factors of the Superstition scale have a positive correlation with Religiosity. The correlation of the sub-factors Positive and Negative Superstition is slightly higher than the correlation of the third sub-factor – Prediction of the Future. There are no differences between the sexes in terms of religiosity and locus of control, but results indicate that women are significantly more superstitious than men. The factor analysis revealed that the scale of Religiosity consists of two sub-factors. These sub-factors correspond to the classification of Religiosity given by Allport (cf. Swatos 1998): Intrinsic and Extrinsic Religiosity. Both factors correlate positively with Superstition, of which the correlation of the Intrinsic Religiosity sub-factor is higher.

